

Niet elke jeugdgroep is een jeugdbende

Anton van Wijk, Tom van Ham & Henk Ferwerda

Inleiding

Overlast door jongeren staat in veel enquêtes in de top 3 als het gaat om onveiligheidsgevoelens. Veel mensen ervaren rondhangende jongeren als overlastgevend of bedreigend. Uit onderzoek blijkt dat een groot deel van de jeugdcriminaliteit wordt gepleegd in groepsverband. Aandacht voor problematische jeugdgroepen is dan ook van belang om overlast en criminaliteit door jongeren tegen te gaan en het veiligheidsgevoel te vergroten. Het televisieprogramma RTL Nieuws brengt begin 2010 het bericht dat er bijna 1.800 jeugdbendes zijn in Nederland. Daarvan zouden er 92 'ronduit crimineel' zijn. Andere media namen dit over in hun berichtgeving. Hoewel er verder in de berichtgeving ruimte voor nuancering werd gemaakt, was de toon gezet. In deze bijdrage gaan we in op het verschijnsel problematische jeugdgroepen, de verschillende typen die daarbinnen kunnen worden onderscheiden en de aanpak. De boodschap is dat jeugdgroepen niet over één kam mogen worden geschoren. Alle problematische jeugdgroepen betitelen als jeugdbende is een vorm van stigmatisering vanwege de negatieve connotatie van het begrip jeugdbende. Alle negatieve kenmerken die bij het begrip jeugdbende horen, zoals ernstig crimineel gedrag en goed georganiseerd, worden daarmee ook toegedicht aan groepen die slechts wat rondhangen. In de berichtgeving doet 'jeugdbende' het wellicht beter dan 'problematische jeugdgroepen', maar het kan leiden tot een verkeerde voorstelling van zaken en vooroordelen in de hand werken. Voor de aanpak van problematische jeugdgroepen is een juiste typering van essentieel belang. De aanpak moet immers aansluiten bij de problematiek.

Problematische jeugdgroepen in Nederland

Anders dan in de Verenigde Staten, waar reeds begin twintigste eeuw onderzoek werd gedaan naar *gangs*, is het onderzoek naar problematische jeugdgroepen in Nederland pas sinds de jaren negentig van de vorige eeuw op gang gekomen. In 2000 is op basis van een onderzoek naar 113 problematische jeugdgroepen een nadere indeling van problematische jeugdgroepen gemaakt.¹ Er kan onderscheid worden gemaakt tussen hinderlijke, overlastgevende en criminele jeugdgroepen. Hierna volgt een korte typering van deze groepen.

Hinderlijke jeugdgroep

Deze groep hangt wat rond in de buurt, is af en toe luidruchtig aanwezig en trekt zich niet zoveel aan van de omgeving. Soms loopt het uit de hand en zijn er kleine

1 B. Beke, A. van Wijk & H. Ferwerda, *Jeugdcriminaliteit in groepsverband ontrafeld. Tussen rondhangen en bendevorming*, Amsterdam: SWP 2000.

schermutselingen, maar dat is doorgaans snel in de kiem gesmoord en vaak ook meer toeval dan gepland. Ook maakt de groep zich incidenteel schuldig aan kleine vernielingen. Een beperkt aantal jongeren maakt zich soms schuldig aan (veelal lichte) gewelds- en (in mindere mate) vermogensdelicten. Over het algemeen is het een groep die nog voldoende 'autoriteitsgevoelig' is en aanspreekbaar is op zijn gedrag.

Overlastgevende jeugdgroep

Deze groep is wat nadrukkelijker aanwezig, kan af en toe provocerend optreden, valt omstanders wel eens lastig (uitschelden of intimideren), vernielt regelmatig allerlei zaken en laat zich veel minder gelegen liggen aan andere mensen. Geweldsgebruik wordt niet geschuwd en de groepsleden zijn ook minder goed te corrigeren. Ook de lichtere vormen van criminaliteit waar de groep zich schuldig aan maakt, worden doelbewuster gepleegd en de groepsleden zijn ook meer bezig om te zorgen dat ze niet gepakt worden.

Criminele jeugdgroep

Deze groep bestaat uit jongeren die behoorlijk op het criminele pad zijn geraakt. Ze zijn al vaker met de politie in aanraking gekomen. Kenmerkend voor dergelijke groepen is dat ze meer en meer criminaliteit plegen voor het financiële gewin in plaats van voor de kick of het aanzien. Deze jongeren scoren ook hoog op de delicten waar de andere twee typen groepen hoog op scoren. De feiten zijn echter ernstiger en ze schrikken ook niet terug voor het gebruik van geweld. Van de drie groepen hebben zij de grootste actieradius.

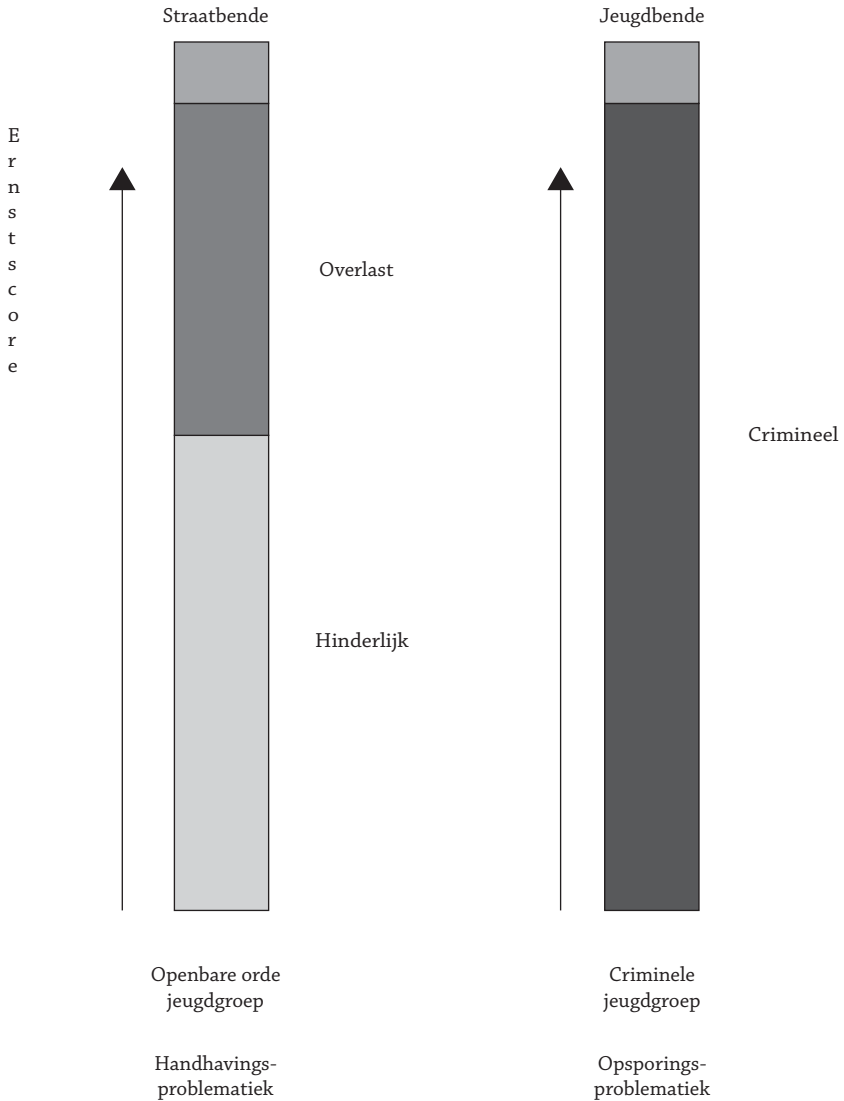
De drie onderscheiden typen jeugdgroepen hebben een eigen patroon van kenmerken, crimineel en/of antisociaal gedrag en politie- en justitiecontacten. Het onderzoek uit 2000 brengt verder aan het licht dat de drie typen jeugdgroepen onder te brengen zijn in een tweetal ontwikkelingspaden. Aan de ene kant zijn er de hinderlijke en overlastgevende jeugdgroepen en aan de andere kant de criminele jeugdgroepen (zie figuur 1). De scheidslijnen tussen die twee ontwikkelingspaden hebben te maken met:

- een verschil in maatschappelijk perspectief (positief versus negatief);
- een verschil in de aard en het karakter van de gepleegde criminaliteit (recreatieve vormen van criminaliteit versus calculerende en verwervende vormen van criminaliteit);
- de functie van de jeugdgroep (platform voor sociale activiteiten versus platform voor criminele activiteiten).

Hinderlijke en overlastgevende jeugdgroepen blijken wat hun antisociale gedrag betreft vooral in een ontwikkelingspad te zitten waarvan het gedrag te bestempen is als openbare orde-problematiek. Binnen het tweede ontwikkelingspad is er – naast openbare ordeproblematiek – ook sprake van criminele problematiek.

In het voornoemde onderzoek naar groepsriminaliteit is tevens een reeks groepskenmerken geïnventariseerd. Het betreft kenmerken die zijn terug te brengen tot de volgende factoren: hecht georganiseerd versus los ongeorganiseerd

Figuur 1: Problematische jeugdgroepen nader getypeerd

(met als kenmerken: hechtheid van de groepsstructuur, mate van onderlinge solidariteit, mate van organisatie, mate waarin criminele acties worden gepland en mate waarin er wisselingen binnen de groep plaatsvinden) en open niet-hiërarchisch versus gesloten hiërarchisch (met als kenmerken: mate van hiërarchie, mate van onderlinge rivaliteit en mate waarin de groep zich als groep profileert).² Op basis van deze informatie kunnen overlastgevende jeugdgroepen aanvullend

2 Beke, Van Wijk & Ferwerda 2000.

worden gekarakteriseerd als 'straatbende' en criminele jeugdgroepen als 'jeugdbende'. De motieven voor het plegen van misdaden liggen voor jeugdbendeleden vooral in de financiële opbrengsten; straatbendeleden plegen met name misdaden om status en aanzien te verwerven.

Jeugdbendes zijn te vinden in de top van de criminele jeugdgroepen, straatbendeleden zitten in de top van de overlastgevende jeugdgroepen. De kwalificaties 'jeugdbende' en 'straatbende' zijn daarom voorbehouden aan een select deel van het totale aantal problematische jeugdgroepen. Dit blijkt eveneens uit een landelijke inventarisatie die eind 2009 is uitgevoerd.

Uit deze landelijke inventarisatie blijkt dat ons land eind 2009 in totaal 1.760 problematische jeugdgroepen telt. Specifiek gaat het om 1.341 (76%) hinderlijke jeugdgroepen, 327 (19%) overlastgevende jeugdgroepen en 92 (5%) criminele jeugdgroepen. Van deze groepen zijn er 27 te kwalificeren als straatbende en 10 als jeugdbende.³ De meeste hinderlijke jeugdgroepen, gerelateerd aan de jeugdbevolking, zijn te vinden in de politieregio Zuid-Holland-Zuid en Gelderland-Zuid. In het geval van overlastgevende jeugdgroepen gaat het vooral om de regio Midden- en West-Brabant. De politieregio's Utrecht, Midden- en West-Brabant en Haaglanden hebben relatief de meeste criminele jeugdgroepen.

Uniforme methode en aanpak

De cijfers uit deze inventarisatie zijn gebaseerd op de zogenoemde shortlistmethode, die is ontwikkeld om problematische jeugdgroepen in beeld te brengen. Politiefunctionarissen, en dan met name wijk- en jeugdagenten, brengen periodiek en op systematische wijze jeugdgroepen die in hun verzorgingsgebied voorkomen in beeld. Met de shortlist kan op eenvoudige wijze informatie worden verkregen over de locaties waar de groepen zich ophouden, de samenstelling van de groepen, riskante gewoonten en delictgedrag. Op basis van de gegeven scores kan vervolgens het type jeugdgroep worden bepaald. Inmiddels maakt deze werkwijze, inclusief het gebruik van de typering en omschrijvingen, integraal deel uit van de werkwijze van de Nederlandse politie. Een van de voordelen is dat er eenheid van begrip is. Een hinderlijke jeugdgroep in regio A is in regio B geen criminele jeugdgroep. Een ander voordeel van de eenduidige begripshantering is dat richting kan worden gegeven aan de aanpak van de probleemgroepen en de bepaling van de regio. Goed om te vermelden is dat de shortlist een eerste indicatie geeft van het type probleemgroep. Om groepen verder in beeld te brengen en te duiden is het belangrijk dat de driehoek (lokaal of regionaal) groepen prioriteert en dat ketenpartners nadere informatie over de groepsleden aanleveren (bijvoorbeeld middelengebruik, schoolverzuim). De politie voert een netwerkanalyse uit en brengt de individuele delictgeschiedenis van de groepsleden in kaart.

De gemeenten voeren, los van het type probleemgroep, de regio voor het opstellen van plannen van aanpak en de uitvoering ervan. De aanpak van hinderlijke

3 H. Ferwerda & T. van Ham, *Problematische jeugdgroepen in Nederland. Omvang, aard en politieprocessen beschreven*, Arnhem: Bureau Beke 2010.

jeugdgroepen bestaat voornamelijk uit een groeps- en domeingerichte aanpak c.q. preventie. De regie ligt primair bij de gemeente en gemeentelijke instanties, zoals het jeugd- en jongerenwerk. Bij de criminele jeugdgroepen ligt de nadruk op de aanpak van individuele groepsleden. Binnen een casuoverleg (Veelplegersoverleg of Justitieel Casuoverleg) worden door de justitiële partners maatwerktrajecten opgezet die zich richten op een combinatie van hulp, zorg en straf. Overlastgevende jeugdgroepen vergen een mix van preventie en repressie. Belangrijk hierin is dat verschillende instanties met elkaar samenwerken, bijvoorbeeld binnen de setting van het Veiligheidshuis (zie de bijdrage van De Jong-de Kruijf & Bruning in dit nummer).

Typering en toon

De onrust bij sommige gemeentebesturen is goed te begrijpen wanneer zij via RTL Nieuws horen dat er jeugdbendes in hun gemeente actief zijn, terwijl elke indicatie daarvoor ontbreekt. Het geeft meteen het belang aan van een juiste benaming van een problematische jeugdgroep. Als gesproken wordt over 1.800 jeugdbendes, krijgt zelfs de 'onschuldigste' hanggroep de zwaarste kwalificatie (wat mogelijk voor de groepsleden statusverhogend kan werken). De keerzijde daarvan is dat jeugdbendes eenzelfde status krijgen als een hanggroep. Met andere woorden, het kritiekloos gebruiken van termen als jeugdbendes leidt tot begripsinflatie en mogelijk ook tot misplaatste interventies. Een hinderlijke jeugdgroep vergt immers een andere aanpak dan een jeugdbende. Als elke jeugdgroep een bende is, blijft er weinig ruimte over voor bijvoorbeeld het preventiewerk van de jongerenwerker die contact heeft met leden van een hinderlijke jeugdgroep.

Naast een onjuist beeld van de jeugdgroepenproblematiek in Nederland kan door de toonzetting in de berichtgeving tevens een ongenueanceerd beeld van de jeugdgroepenproblematiek ontstaan. Zo zouden – blijkens de berichtgeving van RTL – hinderlijke groepen vooral voor overlast zorgen op straat door mensen te bedreigen, en terroriseren overlastgevende groepen de buurt. Van bedreigen van bewoners is bij hinderlijke jeugdgroepen doorgaans echter geen sprake – zie de typering van dit type jeugdgroep – en door te spreken van terroriseren krijgt het gedrag van overlastgevende jeugdgroepen een ernstiger ondertoon dan het verdient. Bovendien verdwijnen verschillen tussen de diverse typen groepen voor wat betreft achtergrondkenmerken, samenstelling en gedrag door deze toonzetting grotendeels naar de achtergrond.

Stigmatisering

Het thema van deze uitgave van *PROCES* is stigmatisering. Ook bij jeugdgroepen kan sprake zijn van stigmatisering. Het ten onrechte betitelen van een groep jongeren als problematisch is een eerste variant. Niet elke jongerengroep is problematisch in de zin van antisociaal of delinquent gedrag. Er zijn meer niet-problematische dan problematische jeugdgroepen. Binnen de categorie problematische jeugdgroepen kunnen stigmatiseringsprocessen eveneens een rol spelen, bijvoor-

beeld door alle problematische jeugdgroepen als jeugdbende te betitelen (een tweede variant). Ook hier geldt dat niet elke problematische jeugdgroep een jeugdbende is, zoals de media suggereren. Binnen de criminologische literatuur is het gebruikelijk om typen jeugddelinquenten te onderscheiden (onder andere als *first offender*, harde kern en veelpleger). Ook bij jeugdgroepen is het noodzakelijk om te differentiëren. In Nederland en met name bij de politie en gemeenten is de driedeling van hinderlijk/overlastgevend/crimineel inmiddels gemeengoed geworden. Doordat problematische jeugdgroepen met de shortlist op een uniforme manier in beeld worden gebracht, ontstaat er eenheid van begrip bij de veiligheidspartners, die vervolgens maatwerk kunnen leveren in hun aanpak. Stigmatisering, in de zin van het verkeerd labelen van een probleemgroep, kan leiden tot onderschatting *en* tot overschatting van het probleem. Daar is niemand bij gebaat. De taak van onderzoekers en beleidsmakers is om begrippen zorgvuldig te hanteren. De hoop is dat ook de media zorgvuldigheid betrachten in hun berichtgeving.